

Handlingsplan om viltskador

LRF anser att utvecklingen av viltskador i jord- och skogsbruket är alarmerande. Som ett led i att minska viltskadorna har LRF tagit fram denna handlingsplan vars syfte är att beskriva viltskador, bakgrund till nuvarande situation samt mål och åtgärder som skulle bidra till att balansera viltpopulationerna och minska viltskadorna.

Handlingsplanen består av följande delar:

1. Nulägesbeskrivning av viltskadorna
2. Grundläggande förutsättningar för viltförvaltning
3. Kunskap om skador och viltförekomst
4. Målsättningar
5. Förslag på åtgärder på olika nivåer

1. Nulägesbeskrivning av viltskadorna

Viltskadorna inom jord- och skogsbruk är ett mycket stort och ökande problem. Kostnaderna som skadorna innebär är oacceptabla. Även utvecklingen av antalet vilttrafikolyckor är allvarlig. Det är många viltarter som orsakar skador. Det har gjorts alltfler beräkningar av viltets kostnader och värden; se sammanställning nedan.

Årliga kostnader för viltskador i jord- och skogsbruk samt i trafik

	Kostnad/värde för samhället	Källa
Viltskada i skog	-11,9 miljarder per år	Skogsbranschen
Viltskada vildsvin i jordbruk	-1,1 miljarder per år	SLU
Viltskada trafik (summan inkluderar spårbunden trafik)	-5,0 miljarder per år	SLU och Trafikverket
Jaktens värde inklusive rekreativvärde	+4,5 miljarder per år	SLU
Årlig kostnad för jordbruk, skogsbruk och samhälle p.g.a. vilt	-13,5 miljarder per år	

Observera att ovanstående enbart inkluderar viltskada av vildsvin, i jordbruket. Kostnaden för vildsvinsskador i jordbruket innefattar inte några samhällsekonomiska effekter. Observera att kostnad för viltskada i skog är kostnaden för skador som överstiger den skadenivå som tolereras i skogsbruket.

För övriga skadegörande viltarter i jordbruket, till exempel hjortar, gäss och tranor, saknas nationella beräkningar. Viltbetets negativa påverkan på biologisk mångfald är svår att mäta och värdera. Det är dock uppenbart att viltskador i till exempel naturbeten antingen leder till att värdefull flora förstörs direkt av

2020-09-15

viltskador eller att mångfalden utarmas eller försvinner därför att beteshävdan upphör. I de värst skadedrabbade områdena i skogsbruket är både mark- och buskskikt så hårt betade att hjortdjuren (rådjur, dovhjort, kronhjort och älg) lider av foderbrist. Då är både flora och lägre fauna allvarligt skadade av vilt.

2. Grundläggande förutsättningar för viltförvaltning

Orsakerna till viltskadesituationen är flera. Men det är uppenbart att en av de viktigaste orsakerna är att det inte finns någon gemensam uppfattning i frågan i samhället. En stor del av debatten och motsättningarna kring vilt grundas i att verkligheten uppfattas på vitt skilda sätt.

Aktiva jord- och skogsbrukare ser viltskadefrågan som en ödesfråga, där näringarnas framtid påverkas radikalt, beroende på om viltskadesituationen kan förbättras eller inte. Det är också en fråga om möjligheten att uppnå det övergripande målet i livsmedelsstrategin om en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar. Viltskadorna kan påverka framtidstron negativt hos unga i jord- och skogsbruk. Viltskador bidrar till att unga tvekar om satsningar i de gröna näringarna och kan försvåra eller försena generationsskiften i företagen och är därför en viktig framtidsfråga för svenskt jord- och skogsbruk.

De skador som orsakas av vilt i jordbruket idag innebär en stor kostnad för livsmedelsproduktionen och påverkar förutsättningarna att bedriva ett lönsamt jordbruk i vissa regioner. Viltskadorna i jordbruket är inte begränsade till skogs- och mellanbygder, där skador av vildsvin och dovhjort dominerar. Skador av stora fåglar som gäss, tranor och sångsvan är mycket kännbara från Sydsveriges slättbygder till norra Norrlands jordbruksområden.

Vilttillgång och viltskador påverkas inte och begränsas inte av fastighetsgränser. Viltet rör sig och söker föda oavsett var fastighetsgränserna ligger. Det är grundläggande biologi och kan inte påverkas. Grovt förenklat kan viltskador på kort sikt därför bara förändras om vilttillgången förändras.

Elinor Ostrom, nobelpristagare i ekonomi, visade att *förvaltning av en gemensam naturresurs (i det här fallet vilt) inte fungerar om de som förvaltar resursen inte belastas med de kostnader som uppstår i förvaltningen.*

Markägaren har i praktiken ofta inte rådighet över sin mark, när det gäller vilttillgång och viltskador. Då gäller Ostroms tes eftersom andra markägare, andra parter eller andra intressen i praktiken avgör eller påverkar vilttillgången och därmed hur stora viltskadorna är.

Att sakna faktisk rådighet över sin egen mark kan bero på att den egna fastigheten är så liten att viltstammarnas storlek inte kan påverkas genom jakt eller andra åtgärder på fastigheten. Detta beror på att en mycket stor del av viltet på fastigheten är gemensamt med övriga, närliggande fastigheter. Det kan också bero på att marken är upplåten till utomstående utan rätt villkorade avtal. En mycket stor del av

2020-09-15

de markägare som inte själva jagar upplåter jakt med muntliga avtal. Om inte förbättring sker när det gäller strikt villkorade jaktavtal kan viltskadesituationen inte förändras i den omfattning som är nödvändig. Brist på faktisk rådighet kan också bero på att den lokala viltförvaltningen domineras av intressen som inte beaktar skador i jord- och skogsbruk. Bristen på faktisk rådighet får bland annat till följd att markägare inte kan plantera det trädslag de bör eller odla den gröda de behöver. Markägaren måste därför anpassa sin markanvändning till viltet istället för att tillämpa för trakten lämplig växtföljd eller att anpassa skogsbruket till markens bonitet. Enligt LRFs uppfattning är en av de grundläggande orsakerna till viltskadesituationen i Sverige den föråldrade jaktlagstiftningen. Jaktlagen från 1987 syftar i första hand till att skydda och vårda viltet, hindra överuttag ur viltstammarna samt att jaktbrott motverkas och kan beivras. Det blir exempelvis kännbara påföljder om någon skjuter en älg för mycket under licensjakt. Det blir däremot inga påföljder överhuvudtaget, om någon gynnar vilt i stor omfattning så att jord- och skogsbruk i trakten drabbas av kostsamma viltskador. Detta innebär att ansvar bara utkrävs i en riktning. LRF anser att jaktlagen är en närmast obsolet lagstiftning, när livsmedelsproduktionen enligt riksdagsbeslut ska öka i landet och när skogsbrukets betydelse i samhällsekonomin ska öka. Sverige strävar mot en bio-baserad ekonomi, till stor del med råvaror från landets skogar.

Det finns ingen anledning att tro att parterna ska kunna eller ska vilja reglera viltet effektivt om ansvaret inte fördelas effektivt. Jaktlagen ger intryck av att vara skriven från utgångspunkten att nyttorna, värdet, av vilt är fastighetsöverskridande medan nackdelarna, skadorna, inte är fastighetsöverskridande. Jakten får inte ske så att viltet överbeskattas. Men det finns inga bestämmelser som motverkar att viltet underbeskattas eller gynnas på ett för samhället skadligt sätt. Det finns inga verksamma bestämmelser eller styrmedel för att begränsa viltstammarna vid behov. Därmed är förutsättningarna för att minska viltskadorna dåliga.

Man kan schematiskt visa hur fördelning av viltets kostnader och värden fördelas mellan berörda parter:

jägare	markägare	brukare	samhället
+++	+ -	- - -	+ - -

Plus- och minustecknen markerar hur kostnader och värden fördelas på respektive kategori. Det är uppenbart att brukare (mest typiskt jordbruksarrendator utan jakt-rätt) i princip bara har kostnader, medan icke-markägande jägare bara har värden. Samhällets (allmänhetens) fördelar av vilt består av det positiva i en rik, livskraftig fauna bland annat i form av rekreationsvärden. Nackdelarna för samhället i form av viltrafikolyckor, minskad livsmedelsproduktion, förlorade arbetstillfällen, exportvärden samt skatteintäkter på grund av viltskador i jord- och skogsbruk överstiger enligt LRFs uppfattning med bred marginal fördelarna.

2020-09-15

Normförskjutning

Jaktintressenas inställning har förändrats så att ”normen” i jaktdebatten har blivit att det ska finnas stora viltstammar, som ger möjlighet att fälla mycket vilt uthålligt. Normen uppfattas som överordnad markägarens rådighet över sin mark och överordnad de kostnader som viltskador i jord- och skogsbruk orsakar för samhället. Bakgrunden är bland annat de olika ”viltexplosioner” som skett under de senaste 40 åren. Älg, rådjur, vildsvin och numera även dov- och kronhjort har genomgått extremt stora upp- och i vissa fall nedgångar i antal. Men det som fastnat i många jägares medvetande är hur det var när stammen av respektive viltart var stor. Det är den situationen som anses ge möjlighet till ”meningsfull jakt”.

Det finns flera orsaker till de kraftigt ökande viltskadorna. Men normförskjutningen i frågan om vem som de facto avgör hur stora viltskadorna blir och vilka viltskador som kan tolereras är ett av de svåraste problemen. Är det jaktintressen eller de som äger och brukar marken som ska avgöra?

Viltfrågan är en samhällsfråga. Men större delen av kostnaderna belastar de som äger och brukar mark. Problemet är mycket allvarligt. Det är en fråga om hur samhället ska förhålla sig till landets jord- och skogsbruk, till äganderätten och till jakträtten, som är knuten till ägandet av mark. Det är inte rimligt att intressen som inte belastas med viltets kostnader ofta i praktiken avgör markägarnas förluster. Jakt och vilt är inte överordnade jord- och skogsbruk. Jaktens värde (köttvärde och rekreationsvärde) beräknas till 4,5 miljarder kronor per år (av SLU). Det måste sättas i relation till jordbrukets produktionsvärde på 57 miljarder per år (Jordbruksverket) och exportvärdet från skogen på 149,6 miljarder per år (Skogsindustrierna, 2019).

Viltförvaltning handlar i första ledet inte om att förvalta vilt, det handlar om att förvalta människor och deras attityder.

RLF har ansvar för att aktivera medlemmarna så att de bevakar sina intressen bättre i regional och lokal viltförvaltning. Den som i praktiken inte råder över sin mark och som inte konsekvent agerar för att få rådighet över sin mark kommer inte att kunna påverka viltskadesituationen. Samtidigt är det till följd av ägostrukturen, med många små fastigheter, oftast svårt eller omöjligt för den enskilda att på egen hand reglera viltstammar; även för den som har full rådighet över den egna fastigheten. Effektiv reglering av viltstammar bygger därför i stort sett alltid på jaktlig samverkan över fastighetsgränser. Denna samverkan måste styras av markägare; det är inga andra intressen som kommer att verka för markägarnas intressen. Ett avsevärt problem är när det inte går att nå enighet om den lokala inriktningen i viltförvaltningen mellan markägarna. Det förekommer att markägare i närområdet har helt olika uppfattning om vilt och viltskador. Skilda uppfattningar kan bero på olika inriktningar i markanvändningen.

2020-09-15

3. Kunskap om skador och viltförekomst

Kunskaper om viltets skador i skog blir allt bättre. Tack vare pågående forskning och försök, men framför allt genom de data som produceras i den årliga ÄBIN (ÄlgBetesINventeringen) av viltskador i skog. Inventeringen finansieras av skogsbruket men resultaten sammanställs, analyseras och publiceras av Skogsstyrelsen. Underlaget från ÄBIN har bidragit till att Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har antagit nationella mål om vad som är tolerabel viltskada i skog.

I jordbruket finns inte samma system. LRF arbetar därför för att initiera forskning och försök i syfte att åstadkomma ett system som motsvarar ÄBIN, för viltskador i jordbruket. Det behövs också lokala mätningar och uppskattningar av viltskadorna i jordbruket, på samma sätt som det finns ett behov av lokala skattningar som ett komplement till ÄBIN i skogsbruket. En av de mest effektiva metoderna är små uthägnader, så kallade demorutor, som används i både jord- och skogsbruk. Uthägnaderna visar på ett pedagogiskt sätt hur viltbete påverkar jord- och skogsbruk. Den metoden bör standardiseras för att underlätta för den enskilda och för att göra jämförelser över tid och mellan områden möjliga. Idag finns bara en, större undersökning om viltskador i jordbruket. SLU har beräknat att vildsvinen orsakar årliga skador för ca 1,1 miljarder kronor per år. Det är uppenbart att främst gäss, tranor, dovhjort och kronhjort också orsakar mycket allvarliga skador i jordbruket. Om dessa arters skador finns mer begränsade vetenskapliga arbeten samt lokala mätningar och uppskattningar.

Både jordbruket och samhället måste öka ansträngningarna för att utveckla inventeringsmetoder, finansiera inventeringsmetoder och öka kunskaper om viltskador i jordbruket. Bättre kunskaper om viltskador bland jägare är brådskande. Jägare börjar inte jaga för att begränsa viltskador. Idag bor en större del av jägarna i tätort, på längre avstånd från jaktmarken. Det gör att insikten om jord- och skogsbrukets metoder och villkor samt förståelse för viltskadornas kostnader blir allt mindre bland jägare. En satsning med information för jägare om jord- och skogsbrukets villkor och skador bör därför initieras. Kunskaper om viltstammarnas storlek finns i absoluta tal inte för mer än några få rovdjursarter. Genom en kombination av beräkningar som bygger på frivilligt insamlad avskjutningsstatistik, vissa forskningsprojekt samt data från frivilligt insamlade uppgifter från ornitologer finns dock en grov uppskattning om viltstammarnas storlek. De nationella uppskattningarna av viltstammarnas storlek är så osäkra att de knappast kan användas operativt i viltförvaltningen. LRFs högsta prioritet för bättre beslutsunderlag är att ett ”JordbruksÄBIN” för viltskador i jordbruket tas fram.

4. Målsättningar gällande vilt

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen har satt upp målsättningar för att minska viltskadorna, men som beskrivs ovan behövs ytterligare åtgärder för att komma tillrätta med viltproblematiken. Nedan följer en redovisning av myndigheternas

2020-09-15

mål och de behov av ytterligare mål som LRF har identifierat. Åtgärder som kopplar till dessa mål återfinns under avsnitt 5.

Befintliga målsättningar för viltskador

Nedanstående är skogsbrukets (LRF ingår) mål för viltskador i skog. De målen har både Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket (NV) anammat som sin uppfattning. Även Jägarnas Riksförbund har i allt väsentligt ställt sig bakom samma mål.

- 1. Det ska vara möjligt att föryngra skogsmarken med lämpligt trädslag*
 - *Avverkade arealer måste kunna återbeskogas med lämpligt trädslag.*
 - *Tallandelen i ungskogar ska öka inom de älgförvaltningsområden där andelen tall har reducerats som en följd av klövviltbete.*
- 2. Minst 7 av 10 tallstammar ska vid 5 meters höjd vara oskadade av klövvilt. Aktuell skadesituation avläses i resultaten från Älgbetesinventeringen (Äbin), där medelhöjden för inventerade tallar normalt är ca 2 meter. För att säkerställa att målet vid 5 meters höjd ska kunna nås, gäller därför att:*
 - *minst 85 % av tallarna måste vara oskadade av klövvilt.*
 - *de skador som uppkommit på tall under det senaste året inte får överstiga 2-5 %, beroende på bonitet och tidigare skadehistorik.*
- 3. Rönn, asp, sälg och ek ska kunna bli trädbildande där de förekommer naturligt*
 - *Andelen provytor i Äbin med gynnsam konkurrensstatus för rönn, asp, sälg och ek (RASE) ska öka på älgförvaltningsområdesnivå.*

Nedanstående är Naturvårdsverkets resultatmål i deras förslag till förvaltningsplan för vildsvin

Den övergripande nationella målsättningen för vildsvinsförvaltning är: En hållbar, kontrollerad och frisk population av vildsvin, anpassad till regionala och lokala förutsättningar.

- 1. År 2025 är antalet trafikolyckor med vildsvin inblandade färre än 3 000 per år.*
- 2. År 2025 har kostnaderna för vildsvinens skador på jordbruksgrödor halverats och är mindre än 500 miljoner kronor per år.*
- 3. År 2025 har insatserna för att reducera skador på enskilda och offentliga anläggningar såsom trädgårdar, idrottsanläggningar och kyrkogårdar ökat.*

Behov av ytterligare målsättningar

Det är av största vikt att formulera en toleransnivå för viltskador i jordbruket – det vill säga högsta, acceptabla viltskada i andel av årlig skörd. En sådan toleransnivå

2020-09-15

kan i likhet med skogsbrukets målformuleringar om viltskada fungera i kommunikation och påverkansarbete med jägare, myndigheter och politiker. LRF kommer därför formulera en sådan toleransnivå för viltskada inom jordbruket. Viltskadesituationen är dock så akut i delar av landet att jordbruket inte kan vänta på en färdigformulerad toleransnivå. LRF föreslår därför tillsvidare följande generella mål om viltskador i jordbruket:

- 1) *Viltskador som leder till att för trakten lämplig växtföljd inte kan tillämpas innebär att mängden betande vilt måste minskas lokalt – tills för trakten lämplig växtföljd kan användas.*
- 2) *Viltskador som överstiger 5 % av normal, årlig skörd innebär att mängden betande vilt måste minskas lokalt.*
- 3) *Utfodring som gynnar klövvilt i trakten i den grad att viltskador enligt ovanstående kvarstår eller ökar måste reduceras eller upphöra omgående.*

5. Förslag till åtgärder

För att komma tillrätta med viltproblematiken krävs åtgärder nationellt, regionalt och lokalt. För att förbättra viltsituationen kan LRF verka för att:

1. Förbättra rådigheten över sin egen fastighet genom rätt villkorade jaktavtal, för den markägare som inte jagar själv. Detta arbete pågår redan i LRF, men tar lång tid. Detta beror på stort informationsbehov och på grund av mängder av muntliga eller icke-villkorade skriftliga avtal som måste sägas upp och ersättas med rätt villkorade, skriftliga avtal. Stor del av jordbruksmarken är arrenderad. Avtal om jordbruksarrende bör vara tydliga när det gäller ansvar och kostnader för viltskador.
2. Öka inflytandet över vilttillgången i närområdet genom att informera och engagera medlemmar och förtroendevalda att delta i och påverka i alla förekommande former av jaktlig samverkan. Detta är ett långsiktigt arbete som kräver visst mod. Det finns ett starkt, socialt tryck som går ut på att markägare inte ska "bråka om jakt". Detta anser LRF är fel eftersom jakträtten är knuten till ägandet av mark och att all jaktlig samverkan bygger på att markägare ställer sin mark till förfogande för denna samverkan. Ensidigt jägarinflytande över annans mark måste brytas. Det uppnås genom att markägare agerar enligt de rättigheter de har, inte efter det sociala tryck som råder. Arbetet pågår i LRF, bland annat genom kampanjen "Fakta på bordet".

LRF kan dock inte självt lösa viltsituationen i jord- och skogsbruket utan behöver hjälp från samhället.

2020-09-15

Naturvårdsverket har i sin förvaltningsplan för vildsvin föreslagit ett antal åtgärder/aktiviteter för att nå ovan återgivna mål om minskning av skador, dessa är:

- 1) Ta fram metoder för inventering av skador i jordbruket orsakade av vildsvin.
Ansvarig: Naturvårdsverket efter samråd med Jordbruksverket.
- 2) Ta fram metoder för inventering av vildsvinspopulationens storlek och täthet inom lokala förvaltningsområden.
Ansvarig: Naturvårdsverket
- 3) Förenklad hantering och försäljning av svenskt vildsvinskött.
Ansvarig: Regeringen
- 4) Skapa förutsättningar för avsättning av svenskt vildsvinskött.
Ansvarig: Livsmedelsverket/Jordbruksverket

I NVs förvaltningsplan betonas att alla berörda måste samverka för att nå målen i planen. Det vill säga: Planen riktas till riksdag, regering, ansvariga myndigheter, markägare och deras organisationer samt jägare och deras organisationer. LRF ser NVs resultatmål i planen som väl avvägda och absolut nödvändiga att nå.

LRF bedömer att följande åtgärder och arbete i myndigheterna måste vidtas snarast för att nå dessa målsättningar:

Författningsändringar

- Regeringen måste snarast besluta om effektiv reglering av utfodring av klövvilt. Det är orimligt att det fortfarande är tillåtet att gynna vildsvin genom utfodring, samtidigt som statens expertmyndighet säger att skador som orsakas av samma viltart ska halveras inom fem år.
- Regeringen måste snarast ändra i jaktförordningen, så att drönare med kamera får användas för att hitta vildsvin vid jakt i högväxt gröda eller annan tät vegetation, exempelvis vass.
- Regeringen måste snarast ändra i jaktförordningens jakttidsbilagor, så att den generella fredningen av sugga ”som åtföljs av smågrisar” slopas. Det ska inte vara ett jaktbrott att av misstag fälla en förande sugga. Vidare att den nu gällande skyddsjakten tillåts inom hela den fastighet som skadas av vildsvin, inte bara exakt på den del av fastigheten som skadas.
- Jakttider bör så långt möjligt vara samordnade, så att flera viltarter kan jagas under samma tider. Vidare bör hjälpmedel såsom rörlig belysning och mörkerriktmedel vara tillåtna för fler arter än vildsvin. Mest brådskande är att effektivisera jakten på hjortdjuren.

2020-09-15

- Regeringen bör överväga om jaktförordningen ska ändras så att fordon generellt får användas vid jakt på vildsvin.
- Naturvårdsverket måste snarast ändra föreskrifterna om fångst, så att även vuxna vildsvin får fångas.
- Livsmedelsverket måste snarast besluta om de regeländringar som ger jägare möjlighet att sälja vildsvinskött direkt till konsument, i enlighet med verkets egna förslag 2019.

Ekonomiska subventioner och stimulanser

- Regeringen måste snarast införa subventioner av trikintest och cesiumtest av vildsvinskött, i enlighet med förslag från Livsmedelsverket.
- Regeringen måste snarast besluta om den premie för vildsvin som lämnas in till vilthanteringsanläggningar, i enlighet med förslag från Livsmedelsverket.

Uppdrag till myndigheter

- Regeringen måste snarast besluta om uppdrag till alla berörda länsstyrelser med uppgift till länsvis kraftsamling i vildsvinsfrågan. Med tydlig anvisning att om frågan inte kan lösas med frivilligt arbete och ordinarie myndighetsarbete måste tvångsmedel användas, genom att länsstyrelserna tar beslut om jakt med stöd av 7 § jaktlagen. Denna paragraf bör tillämpas om markägare och jägare inte förmår eller vill begränsa skadegörande vilt i de värst skadedrabbade delarna av länen.

Utredningar

- Regeringen måste under 2020 tillsätta en ny jaktlagsutredning, så att den förra, nedlagda jaktlagsutredningens arbete kan avslutas. Den nu gällande jaktlagen beslutades 1987, när nuvarande förhållanden i viltstammar och mängden viltskador inte kunde förutses. Den nu gällande jaktlagen kan närmast betraktas som obsolet år 2020. Det är uppenbart att en lag som i praktiken bara ger påföljder om det fälls för många djur eller om det fälls fel kategori av djur, inte kan fördela ansvar både bland de som vill gynna vilt och bland de som vill begränsa vilttillgången. Även om jämförelsen haltar måste jaktlagstiftningen reglera ansvar och påföljder för en rörlig resurs som inte påverkas av fastighetsgränser – i likhet med den lagstiftning som reglerar vatten i landskapet. En jaktlag som kan balansera viltets värden mot viltets kostnader är högsta prioritet för LRF. Så länge kostnader och värden fördelas på så sätt som i skissen ovan – utan påföljder – kommer de som gynnas av vilttillgången inte att behöva ändra beteende.